

МІЖНАРОДНЕ МОРСЬКЕ ПРАВО

Аверочкіна Т.В.

*к.ю.н., доцент, Національний університет
«Одеська юридична академія»*

ІСТОРИЧНІ ПРАВА ДЕРЖАВ НА МОРСЬКІ ПРОСТОРИ

Однією з найбільш актуальних та важких питань сучасного міжнародного морського права належить проблема встановлення особливих обставин, що використовуються в якості критеріїв кваліфікації заток та інших морських вод в якості історичних. Актуальність проблеми визначення таких критеріїв гостро виявилася на III Конференції ООН з морського права. Подібно до конвенцій, що були вироблені у 1958 році на I Конференції з морського права, нова Конвенція ООН з морського права 1982 року не встановила чітких підстав правомірного віднесення вод до розряду історичних. Проблема ускладнюється ще й тим, що національні закони деяких країн нерідко взагалі виходять з відсутності в міжнародному праві критеріїв законного віднесення вод до історичних. При цьому з моменту закріплення в міжнародних документах можливості існування таких просторів, право на життя отримали висловлювані правознавцями-міжнародниками теорії набуття державами права на історичні води, а також рішення судів щодо визнання за певними державами права на прибережні водні простори, що зазвичай не належать до складу внутрішніх морських вод, але розглядаються як такі внаслідок тривалого використання. Складність та багатоаспектність цього питання обумовлює необхідність поглибленого вивчення інституту історичних вод, аналізу та виявлення тенденцій його розвитку.

Женевська конвенція про територіальне море та прилеглу зону 1958 року в статті 7 лише мимохіть згадує про «так звані «історичні» затоки» при розгляді режиму морських заток і вказує, що загальний режим віднесення морських просторів до категорії заток, передбачений цією статтею, на них не поширюється.

Конвенція ООН з морського права 1982 року повторює в статті 11 таку саму норму, знову ж не закріплюючи режимних правил для таких заток або підстав для визнання заток історичними.

Очевидно, що визнавши за державами всю повноту суверенітету у внутрішніх водах, до яких належать й затоки (у т.ч. й історичні), ООН віддає право встановлення правового статусу та режимних правил прибережній державі як суверенові.

Закон України від 4.11.1991 р. «Про державний кордон України» передбачає, що до внутрішніх вод України належать:

- 1) морські води, розташовані в бік берега від прямих вихідних ліній, прийнятих для відліку ширини територіального моря України;
- 2) води портів України, обмежені лінією, яка проходить через постійні портові споруди, які найбільше виступають у бік моря;
- 3) води заток, бухт, губ і лиманів, гаваней і рейдів, береги яких повністю належать Україні, до прямої лінії, проведеної від берега до берега в місці, де з боку моря вперше утворюється один або кілька проходів, якщо ширина кожного з них не перевищує 24 морських миль;
- 4) води заток, бухт, губ і лиманів, морів і проток, що історично належать Україні;
- 5) обмежена лінією державного кордону частина вод річок, озер та інших водойм, береги яких належать Україні.

При цьому в Законі не міститься жодного тлумачення «історичності» приналежності Україні тих або інших водних просторів (води заток, бухт, губ, лиманів, морів та проток), критеріїв такої «історичності», відповідно до яких було б можливим визначити той або інший простір як такий (історичний). Крім того, в Законі немає й тлумачення термінів, до яких можливо було б застосувати цю «історичну» характеристику та тим самим зрозуміти на які саме простори наша держава має право поширювати всю повноту свого суверенітету.

Що ж стосується визначення самого поняття «історичні води», то серед найкращих його дефініцій слід виокремити дефініцію, що було надано Л.Дж. Бучезом, який визначив їх як «води, над якими прибережна держава, всупереч загальним застосовним правилам міжнародного права, безумовно, ефективно, постійно та протягом довготривалого періоду часу, здійснює суверенні права з мовчазної згоди всіх держав». Г. Гідель надає своє визначення у вузькому контексті саме «історичних заток» та визначає їх як «водні простори, правовий статус яких відрізняється, за згодою інших держав, загальним визнанням прав на цей простір за прибережною державою».

Безумовно, характеристики «історичні» («історичний») дають уявлення про часовий елемент в доктрині історичних вод. Коментар судової практики Норвегії визначив цей термін наступним чином: «слово «історичні» демонструє лише достатність отримання прав на цей простір «в силу історії» або, так би мовити, набуттям їх «з плином часу».

В більш широкому змісті поняття «історичних вод» розкриті в документах ООН, що присвячені цьому правовому явищу. Зокрема, дослідження «Правовий режим історичних вод», що було підготовлене у 1962 р. на прохання Комісії міжнародного права та Меморандум «Історичні затоки», підготовлений Секретаріатом ООН, підкреслювали, що історичні права повинні бути проголошені стосовно просторів, інших за затоки. Дослідження ООН 1962 року підтверджувало, що терміни «історичні затоки» та «історичні води» не є синонімами, оскільки другий термін є більш широким, а правовий статус історичних заток повинен відрізнятися від інших видів історичних вод.

Деякі дослідники висловлюють думку про те, що історичні права вперше були проголошені США в Північноатлантичному арбітражі з рибальства в 1910 році. При цьому однією з найбільш авторитетних дефініцій, що було надано Комісією міжнародного права ООН, є дефініція у справі «Про рибальство» та у справі Сальвадор проти Гондураса стосовно Затоки Фонсека, де «історичні води» були визначені як «води, що розглядаються в якості внутрішніх вод, але які не можуть вважатися такими в умовах відсутності історичного права на них у прибережної держави».

Вбачається, що головними критеріями для віднесення морських вод до категорії історичних є наступні: (1) виняткова влада та контроль над таким морським районом, включаючи можливість вигнання іноземних суден з нього якщо на це буде потреба; (2) довге користування ним або закінчення тривалого часу, хоча довжина конкретного періоду залежить від обставин; (3) мовчазна згода інших держав, особливо тих, чий інтереси можуть зачіпатися цим статусом.

Головною відмінною рисою правового статусу історичних вод, як й внутрішніх морських вод в цілому, є те, що в їхніх межах іноземні судна не користуються правом мирного проходу. Прибережна держава своїми нормативними актами визначає їхній правовий режим, зокрема встановлює порядок заходу іноземних суден у внутрішні морські води.

Таким чином, міжнародні документи та національне законодавство України однозначно відносить історичні води до внутрішніх вод держави, на які повністю поширюється її суверенітет, проте доктрина ані міжнародного, ані національного права України на сьогодні ще не виробили однозначних позицій щодо процедури та підстав визнання тих або інших вод історичними, що доводить той факт, що доктрина історичних заток не є розробленою та дослідженою повною мірою, а це дає всі підстави для проведення подальших досліджень і наукових розробок.

Баданова Є.В.

*Інститут міжнародних відносин Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ СУПЕРЕЧКИ У МІЖНАРОДНОМУ РИБОЛОВНОМУ ПРАВІ

Статут ООН розподіляє спори на політичні та правові.

Незважаючи на скептичне ставлення науковців до такого розподілу, для цілей дослідження в контексті інституту мирного вирішення міжнародних спорів відокремлення правових суперечок має ключове значення. Воно, зокрема, дозволяє базувати результати правового аналізу на чинних нормах та принципах МП, в тому числі прогнозувати можливі варіанти розвитку конфлікту із врахуванням викликів і потреб міжнародного співтовариства в цілому.